

SERRA DE PÀNDOLS

Terra Alta

Indrets de la Batalla de l'Ebre: Puig Cavaller, Punta Alta (cota 705) i Cota 666.	
Distància	11,3 km
Desnivell acumulat	606 m
Nivell de dificultat	Moderat
Data	1 de desembre de 2018
Cartografia	Ed. Piolet: Serres de Pàndols i Cavalls (1:25000)
Recursos consultats	La Batalla del Ebro. Asedio y defensa de Gandesa... Lluís M. Mezquida. Diputació Provincial de Tarragona. Centre d'interpretació 115 Dies (Corbera d'Ebre)
Itinerari relacionat	Serra de Cavalls
Punts per a GPS	https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/serra-de-pandols-31282105

La nit de Sant Jaume de 1938, més cent mil homes de l'Exèrcit Popular de la República creuaven l'Ebre per diversos punts i aconseguien recuperar el terreny entre Mequinensa i el riu Matarranya i el de l'arc que a partir d'aquí fa el riu fins a Benifallet. Durant 115 dies, més de tres-cents mil homes, esmerçant una ingent quantitat de maquinària bèl·lica, van enfrontar-se en la Batalla de l'Ebre, la darrera i més cruenta de la Guerra Civil. La destrucció fou immensa a la Terra Alta i la Ribera d'Ebre. L'exèrcit feixista aconseguí fer recular el republicà que, vençut, el 16 de novembre, el que restava de les seves unitats retornà a la riba esquerra. Juntament amb la veïna serra de Cavalls, la de Pàndols, sobre Gandesa, fou un dels punts on els enfrontaments resultaren especialment acarnissats. L'itinerari que proposem recorre bona part de la serra i visita alguns dels indrets tristament emblemàtics.

L'ofensiva republicana va quedar deturada a les portes de la Pobla de Massalua, Vilalba dels Arcs, Gandesa i Prat de Comte. A partir d'aquí va perdre la iniciativa i foren obligats a recular progressivament. Dominant parcialment la Serra de Pàndols, s'hi van atrinxerar i hi van resistir fins al primers dies de novembre.

L'itinerari és fàcil, la senyalització deficient tot i que els camins, en general, són ben fressats llevat d'alguns trams poc definits.

Accés

Poc més enllà del punt quilomètric 12 de la C-43 entre Gandesa i Pinell de Brai, trobem el Coll de la Font on parteixen dues pistes la primera a mà esquerra i tot seguit una altra a la dreta. En aquesta hi trobarem un petit espai suficient per aparcar-hi un parell de vehicles.

Coll de la Font (425m)

En aquest punt hi passa el camí de Gandesa a la Fonteta, per on retornarem. És paral·lel a la carretera i hi recorren el GR 171-3 i el de St. Jaume de l'Ebre. També en surt el camí de la Serra de Pebrer on hi ha el Pic de la Mort. Als mapes militars antics és ressenyat com a «Coll del Niño» i a primeries d'agost del 1938 hi havia instal·lat un del lloc de comandament de l'exèrcit feixista doncs la línia del front era poc més avall.

Comencem a caminar en direcció a Gandesa i, cent-cinquanta metres més amunt, pel costat d'una estació potabilitzadora, prenem a mà esquerra el camí del Mas d'en Sunyer (SW) per la Valleta de l'Esquirol, una pista ampla. Quan es bifurca, pugem a la dreta, per un tram pavimentat. És el ramal que mena al repetidor de Puig Cavaller. Poc abans de que faci una marcada colzada a l'esquerra, en un tram planer, l'abandonem per la dreta. Els primers metres el corriol no és definit (hi ha algunes fites), poc més enllà ja es perfila millor i, malgrat no ser gaire fressat, és fàcil de seguir (NW). Al cap d'uns dos-cents metre sortim sobre el camí de Gandesa al Puig Cavaller, ben fressat, per on discorre el PR C-27, que seguim a mà esquerra

(S) tot pujant per la carena del llom que es despenja del cim. Els senyals del PR són escadussers. La pista va paral·lela a més baixa cota.

Túnels (555m)

A mà dreta, per sota del camí, trobem un parell de túnels que foraden la carena. Corresponen a posicions de l'exèrcit sollevant. El Puig Cavaller, l'alçada més important dels rodals, va restar en poder dels feixistes durant tota la batalla.

Continuem en la mateixa direcció fins a sortir de nou a la pista que seguim fins al peu del repetidor.

Pel costat de l'edifici s'enfila un corriol ben definit en direcció al cim. Ens cal ajudar-nos amb les mans en algun punt. Apareixen senyals blaves en forma de ferradura. Corresponen a la marxa senderista dels «Espantarrucs» que organitza el CEG Terra Alta. N'anirem retrobant esporàdicament bona part de l'itinerari.

El camí ens decanta pel vessant llevantí, seguint una llarga lleixa balmada al peu de la mola, on en un curt tram hi ha una cadena com a passamà, fins al peu del morral de migdia. Ara continuem uns metres per un corriol entre la roca i la pineda fins a localitzar un pujador on, ajudant-nos amb les mans, guanyem el cim del tossal.

Puig Cavaller (706m)

Coronat per un vèrtex geodèsic, és una bona talaia. Com ja s'ha dit durant tota la batalla va restar ens mans dels feixistes que la varen utilitzar com a observatori perquè des d'aquí és dominava perfectament tot l'escenari del front.

El puig està unit a les Crestes de Volendins per una carena que recorrem (SE-S) seguint un camí prou definit fins a un collet on comencem a flaquejar (NE) pel vessant obac de les Crestes fins a localitzar un grau on travessar-les. Continuem flaquejant, ara pel vessant solell, fins que el camí fa un gir de 90° i baixem decididament (ESE) a la vall on trobem primer el Mas d'en Torner i, poc més enllà el coll homònim.

Coll d'en Torner (478m)

Entre la Vallada d'en Torner al nord, una llarga i planera llesca ocupada per feixes de conreu, al peu de la Serra de Pàndols, que continua més enllà de la Fonteta amb la Vall de les Carruves al peu de la Serra de Cavalls. I la Vall del Frare, a migdia, engorjada entre les Crestes de Volendins i les serres de Pàndols i del Crestall. Per aquest coll i les dues valls hi passa l'estreta i revoltada carretera que baixa de la Fonteta a la Fontcalda, a la riba del Canaletes. La del Frare deu el nom a l'agulla vertical i isolada que haurem pogut albirar tot baixant de Volendins.

Des de la Fontcalda i per la Vall del Frare varen ascendir les unitats feixistes el 10 d'agost de 1938 per atacar les posicions republicanes a la Serra de Pàndols.

Des d'aquest punt parteix una pista, apta per a turismes, que puja a l'ermita de Santa Magdalena i a la Punta Alta (cota 705) que és on ens adrecem, però no la seguirem: per darrera dels rètols indicadors, entre la pista i la carretera, pugem (S) per un corriol, seguint un tallafoc obert sobre un esquenall.

En aquest tram de fort pendent gaudim d'una magnífica perspectiva de la Muntanya de Santa Bàrbara, dels cims que s'alcen sobre Bot (Migdia, la Plana i l'Agulla) i del cingle que cau de les Crestes de Volendins, així com del camí que hem fet des del Puig Cavaller.

Superada una graonada rocallosa sortim sobre una pista que prenem a mà esquerra fent un gir de 90° (E). La seguim uns dos-cents cinquanta metres i la deixem per un corriol paral·lel a mà dreta (senyals de PR) pel que, superada una altra graonada, guanyem la carena i prosseguim (E-NE) per un tallafoc.

Cota 698 (700m)

Aquesta posició carenera fou molt disputada entre els dos exèrcits del 10 al 14 d'agost de 1938, canviant diversos cops de mà. Finalment els feixistes assoliren dominar-la.

Continuem pel tallafocs i, poc més enllà, sortim a una pista que prenem a mà dreta seguint-la uns dos-cents seixanta metres fins a una ampla clariana on hi conflueixen diversos camins. Hi ha rètols indicadors i plafons dels Espais de la Batalla de l'Ebre.

Prenem el ramal que puja a Punta Alta que, poc més enllà, és pavimentat.

Monument a la Pau (701m)

Erigit per l'Agrupació de Supervivents de la Lleva del Biberó i inaugurat l'any 1989. L'acompanyen un memorial amb làpides commemoratives i un gran mirador amb plafons explicatius. És situat al costat mateix de la Punta Alta, coneguda des de la Batalla de l'Ebre com «Cota 705», el punt més enlairat de la serra de Pàndols. Els republicans varen perdre aquesta posició el mateix dia que la Cota 698, el 14 d'agost.

Retornem a la cruïlla on continuem per la pista del Coll d'en Torner (NW). Deixem a mà dreta el ramal que baixa a l'ermita de Santa Magdalena però prenem el següent, també a la dreta, en direcció al repetidor radioelèctric que s'alça sobre la carena. Darrera del repetidor hi ha un observatori geològic amb penells explicatius. Continuem carenejant (NE) per la pista que aviat esdevé un corriol poc definit.

Cota 666 (666m)

La carena que recorrem és una llarga graonada avançada de la serra, separada d'aquesta pel Barranc de Pàndols. Domina tota la Vallada d'en Torner. Els republicans conservaren aquesta estratègica posició juntament amb la de l'ermita de Santa Magdalena a la Serra de Pàndols i la Serra de Cavalls. Davant la dificultat de recuperar-les, els feixistes orientaren la contraofensiva vers a Corbera i la Venda de Camposines.

Els republicans es van fer forts en aquestes posicions fins a primers de novembre quan, sota un allau de foc artiller i d'aviació com mai s'havia vist en tota la guerra, varen perdre-les. Això suposà el final de la Batalla de l'Ebre: el 16 de novembre les darreres unitats republicanes retornaren a la riba esquerra del riu per Flix.

El camí carener no és gens fressat ni senyalitzat, però el pas hi és franc. Avancem propers al fil del cingle a localitzar el pas amb senyals de PR i fites pel que baixem a mà esquerra. Davallem en fort pendent, obac i humit, en direcció al Mas de Tomaset que hem pogut albirar des de la carena. El camí aquí és més fressat tot i que té trams prou indefinits en els que ens guiem per les fites. Ens cal mantenir l'ull viu en tota la baixada. Quan passem pel costat del mas, en un tres-i-no-res som a la Fonteta.

La Fonteta (375m)

Àrea de lleure amb font, taules i graelles al costat de la C-43. Hi passa el GR 171-3 que seguirem, sempre paral·lels a la carretera, fins a retrobar el Coll de la Font.